

Тијана Палковљевић Бугарски, *Понос нације. 175 година Галерије Матице српске, Галерија Матице српске, Нови Сад 2022.*

Репрезентативна монографија *Понос нације. 175 година Галерије Матице српске*, ауторке др Тијане Палковљевић Бугарски, историчарке уметности, управнице Галерије Матице српске, објављена је поводом великог јубилеја – 175 година од оснивања Галерије. Заснована на докторској дисертацији „Галерија Матице српске. Слика културног идентитета посредством презентације уметничких дела” која је одбрањена 2016. године на Одсеку за историју уметности Филозофског факултета у Београду, допуњена је и прилагођена обележавању ове значајне годишњице. Јубилеји су прилике да се сагледају, анализирају и представе историјат установе и резултати рада што су чинили и претходници,¹ чији радови су ауторки послужили као полазна тачка на њеном истраживачком путу. Писању монографије и представљању Галерије приступила је двојачко, са позиције историје уметности и савремених приступа у тумачењу наци-

оналне историје уметности и са становишта савремене музеологије која тежи феноменолошком истраживању суштине музеја и његове друштвене улоге.

Ово капитално издање, подељено по хронолошко-тематском принципу на пет главних поглавља: „Пантеон знаменитих Срба (1847–1933)”, „Кошница (1933–1947)”, „Елитистичка галерија слика (1947–2006)”, „Понос нације (2006–2021)” и „У збиру”, уз пратећу публикацију *Прилози монографији Понос нације. 175 година Галерије Матице српске*, доноси комплетан историјат установе сагледан у континуитету од 175 година. Од прве идеје о прикупљању портрета часника и оснивача Матице српске и оснивања Музеума 1847. године па до данашњих дана, пратећи у том дугом временском оквиру историјско-политичке и друштвене промене

¹ Прва монографија Галерије Матице српске објављена је поводом обележавања 125 година од њеног оснивања: Љ. Живановић, *125 година Галерије Матице српске 1847–1972*, Нови Сад 1972; М. Николајевић, О. Микић, Д. Давидов, *Галерија Матице српске*, Нови Сад 1972, а наредна поводом следећег великог јубилеја, њене 150-годишњице: Л. Шелмић и др., *Галерија Матице српске*, Нови Сад 2001.

које су утицале и усмеравале рад Галерије, како у организационом смислу тако и са становишта музеологије. Кроз подробну анализу и тумачење политике прикупљања уметничких предмета и њиховог излагања, ауторка је указала на улогу Галерије у изградњи културног идентитета нације.

У првом поглављу „Пантеон знаменитих Срба (1847–1933)” представљена је историја установе од званичног оснивања Музеума Матице српске 1847. године у Пешти до његовог отварања за јавност у Новом Саду 1933. године, и то кроз четири потпоглавља која су временски детерминисана кључним датумима: „Матица српска пре оснивања Музеума Матице српске (1826–1847)”, „Оснивање Музеума Матице српске (1847)”, „Матица српска и Музеум у Новом Саду (1864–1933)” и „Музеј Матице српске у Краљевини СХС / Краљевини Југославији”. Палковљевић Бугарски је почела хронолошки од 1826. године и оснивања Матице српске истичући да је успостављање Музеума неодојиво од главне идеје – развијање свести о грађењу и чувању националног идентитета у Монархији – са којом је Матица основана. У том циљу започето је прикупљање предмета за будући Музеум, пре свега портрета часника и добротвора Матице српске, у чему је једну од водећих улога имао Сава Текелија, велики добротвор и први почасни председник Матице српске. Покретањем идеје о стварању Пантеона знаменитих Срба започело је визуелно уобличавање Матице српске, из које се убрзо изродила идеја о оснивању Музеума 1847. године, чиме су постављене основе за формирање збирке. Један од преломних датума у историји Матице и њеног Музеума било је пресељење Матице српске 1864. године из Пеште у Нови Сад, што је било значајан не само културни већ и национални догађај за читав српски народ. Ауторка је детаљно представила нови почетак у новој средини и у новим друштвеним околностима стављајући фокус на систематско деловање – обogaћивање уметничке колекције, стипендирање талентованих младића за уметничко школовање из задужбинарских фондова, у циљу стварања правог уметничког музеја у оквиру Матице српске и озваничења његовог рада. Завршетак Првог светског рата донео је нове изазове који су подразумевали прилагођавање новом државном и друштвеном уређењу. У међуратном периоду посебна пажња је посвећена припремама за обележавање 100-годишњице оснивања Матице српске, којим поводом је објављена прва капитална студија о војвођанској уметности XVIII и XIX века и приређена изложба, уз коју је паралелно организована и изложба савремене југословенске уметности, у чему ауторка ишчитава намеру да се укаже на „две особености деловања Матице српске: континуитет и традицију српске уметности у Војводини и југословенски карактер савременог стваралаштва”.

У наредном поглављу симболично названом „Кошница (1933–1947)” анализиран је период почетка јавног деловања Музеја, његове професионализације и институционализације, кроз четири потпоглавља: „Отварање музеја Матице српске за јавност (1933)”, „Успостављање редовне делатности Музеја Матице српске (1934–1947)”, „Музеј у Другом светском рату” и „У новој држави”. Овај период је обележен многим преломним тренуцима који су усмерили даљи ток развоја како саме Матице тако и њеног Музеја. Пресудни моменат за даљи развој Музеја било је његово отварање за јавност 1933. године, чиме је почео нови период у коме је, како ауторка истиче, било потребно изградити идентитет Музеја као установе држећи се особености, пре свега, везаности за Матицу српску. У наставку дати су преглед и детаљна анализа нових активности које је са собом донело отварање Музеја за јавност, као што је приређивање монографских изложби „старијих војвођанских мајстора” и савремених уметника окупљених око Матице, почетак сарадње с другим установама и почетак међународне

сарадње, уз наставак планског попуњавања фонда који је значајно увећан чинећи Матицу српску „кошницом” у којој се сакупљало национално културно наслеђе. Овај полетни период прекинут је Другим светским ратом, из којег је Матица изашла материјално оштећена, али је успела да сачува уметничку колекцију. Завршетак рата и успостављање новог државно-друштвеног уређења још једном су ставили Матицу и њен Музеј пред нове изазове, од којих ауторка издваја тражење новог организационог модела, питање ангажовања кустоса, уређење депоа за смештај уметничких дела, стварање организације пријатеља Музеја Матице српске.

Најобимније поглавље „Елитистичка галерија слика (1947–2006)” временски обухвата период од шест деценија. Подељено је у два потпоглавља: „Од Музеја до Галерије Матице српске (1947–1948)” и „Самостални живот Галерије Матице српске (1949–2006)”, која су даље структурирана у неколико мањих целина у којима је ауторка по деценијама представила све новине које су уведене у циљу бољег, професионалнијег и друштвено одговорнијег деловања Галерије: „Пресељење у сопствену зграду (1949–1959)”, „Пред изазовима нових могућности (1960–1969)”, „У духу јубилеја 125 година од оснивања Галерије (1970–1979)”, „Године великих прегнућа (1980–1989)”, „У духу јубилеја 150 година од оснивања Галерије (1990–1999)” и „У духу новог миленијума (2000–2006)”. У оквиру њих дати су детаљан преглед и анализа основних активности Галерије: Свакодневице, Попуњавање уметничког фонда, Стална поставка, Изложбе и публикације, Новине. Година којом ауторка започиње разматрање овог периода јесте 1947, која је била година великих промена за Матицу српску, за којом је уследио кључни период трансформације Матичиног Музеја, како у погледу организације тако и институционализације. Пресудна за даљу историју и развој Матице и њеног Музеја јесте одлука да из Матице српске настану две установе – Галерија Матице српске и Војвођански музеј, као регионални музеј са комплексном збирком, што је свакако била, како ауторка истиче, добро промишљена политичка одлука. Почетком 1948. године Галерија Матице српске је коначно правно и формално успостављена, али се процес њеног осамостаљења из Матичиног корпуса одвијао постепено. Издвајање ликовне збирке као посебног сегмента у оквиру Матице отворило је ново поглавље у историји установе која од тада носи назив Галерија Матице српске. Ове корените промене условиле су бројне акције које је било неопходно спровести и створити услове за почетак самосталног живота Галерије, и у физичком смислу (пресељење у сопствену зграду) и у административном, што је закључено 1965. године када је одлуком Годишње скупштине Матице српске Галерија проглашена самосталном установом, са сопственим буџетом и Саветом као управним телом. Како ауторка наглашава, Галерија је, уз све наведено, у циљу успостављања основних принципа професионалног рада поставила неколико основних задатака: увећати уметничку колекцију планским откупима, даровима и поруцбинама, успоставити високе професионалне стандарде бриге о колекцији кроз вођење документације и конзервацију, увећање броја запослених стручних лица и њихово перманентно стручно усавршавање, креирање сталне поставке као идентитетске категорије сваког музеја која визуализује његов наратив, послање, визију и мисију. Као један од кључних момената Палковљевић Бугарски издваја отварање сталне поставке у сопственој згради 1958. године, и наводи да је тиме Галерија постала државна установа првог реда. Успостављањем и реализацијом основних параметара за самостално деловање Галерије и јасног дефинисања делокруга рада започеле су активна изложбена и издавачка делатност које су се у наредним деценијама све више развијале, покренути су многи нови и значајни пројекти за изучавање

и сакупљање српског културног наслеђа како у земљи тако и у региону, успостављена је вишедеценијска сарадња са сродним установама у земљи и у иностранству. Такође, настављен је и континуирани рад на уређењу зграде и побољшању услова за чување и излагање експоната. Ауторка је посебну пажњу посветила обележавању два велика јубилеја – 125 и 150 година од оснивања Музеја Матице српске, и активностима које су тим поводом биле покренуте и реализоване. Иако је крајем столећа наступио још један тежак период условљен сложеним политичким, друштвеним и економским приликама, Галерија није одступила од успостављених програмских опредељења. Последњу деценију обележило је неколико важних промена и чињеница од којих ауторка издаваја: прелазак финансирања са Покрајинског фонда културе на Министарство културе Републике Србије, проглашење зграде Галерије за значајно културно добро, поделу уметничког фонда на збирке по вековима, увођење прославе Дана Галерије Свечаном седницом, и друго.

Почетак новог миленијума поставио је пред Галерију нове изазове и потребу за свеукупном трансформацијом делатности у циљу унапређења и модернизације рада, што је ауторка детаљно описала, од адаптације простора за излагање у циљу подизања функционалности, излагачких и естетских стандарда, преко изложбене и издавачке делатности увођењем нових модела по садржају и по форми, покретањем едукативних програма за децу, нових модела комуникације са публиком, до кадровских промена. Сва ова настојања и постигнућа препозната су и награђена бројним признањима и наградама у којима се првенствено истиче допринос Галерије у ширењу и развоју националне културе и развијању патриотске свести.

Нова фаза у развоју Галерије Матице српске, одређена тренутком успостављања Републике Србије као самосталне државе, представљена је у поглављу „Понос нације (2006–2021)” у оквиру којег су у виду мањих целина анализирани: Свакодневице, Попуњавање уметничког фонда, Стална поставка, Изложбе и публикације и Новине. Овај период се може посматрати као раздобље у коме је, како ауторка истиче, Галерија баштинећи претходне тековине свога рада имала могућност да оствари своју пуну улогу националне галерије, чувара и творца националног културног идентитета. То се поклопило и са успостављањем дискурса нове музеологије као општеприхваћене методологије деловања уметничких музеја у XXI веку, што је све резултирало постепеном трансформацијом Галерије кроз реконструкцију простора, унутрашњу реорганизацију, стратешки развијаним партнерствима на националном и регионалном нивоу, унапређењем изложбене и издавачке делатности, имплементацијом нових технологија у документацији, заштити и презентацији културног наслеђа. Вишедеценијски рад на развијању и унапређењу Галерије потврђен је 2013. године одлуком Министарства културе да Галерија добије статус установе културе од националног значаја, 2021. статусом матичног музеја за област музејског деловања галерија, и једним од највећих државних признања – Сретењским орденом првог степена који је Галерији додељен 2022. године поводом обележавања јубилеја 175 година од оснивања. Сумирајући све постигнуте резултате, ауторка закључује да је Галерија континуираним и високопрофесионалним радом остварила жеље својих оснивача „да буде понос нације, да делује у сагласју са државном културном политиком, да буде репрезент националне уметности у свету али, изнад свега, да константно, дакле већ традиционално, буде у служби грађана”.

Монографија се завршава поглављем „У збиру” у којем су, како то и сам назив сугерише, резимиране делатност Галерије и најважније активности, поменуте у претходним поглављима, којима се вршила ликовна контекстуализација српске културе и њеног особеног

идентитета. Кроз три потпоглавља, „Политика попуњавања уметничког фонда”, „Политика креирања сталних поставки” и „Политика изложбене и издавачке делатности”, представљени су: начини и правци попуњавања колекције од почетка деловања Музеума Матице српске до данашњих дана кроз откупе, поруџбине, поклоне, динамика приређивања и тематских опредељења сталних поставки, врсте и модели изложбене и издавачке делатности (Монографске изложбе, Популаризација фонда Галерије, Проблемске и тематске изложбе, Изложбе из фонда Галерије, Јубилеји, Међународна сарадња, Државни пројекти, Национални пројекти, Сарадња с установама Матице српске, Сарадња с Народним музејом Србије и другим сродним установама). На тај начин ауторка је желела и у томе успела да кроз анализу свих активности укаже како се градила свест о особеностима и вредностима националне културе и стварала слика културног идентитета.

Свеобухватношћу приступа и критичког сагледавања различитих аспеката деловања Галерије Матице српске, Тијана Палковљевић Бугарски је интерпретирајући проблематику оснивања и развоја Галерије показала како се у историји дугој 175 година идентитет установе уобличавао и трансформисао у складу са историјским и друштвенополитичким приликама, и развојем музеологије, истичући важност музејских установа у конституисању националног културног идентитета. Настала као резултат вишегодишњих истраживања ауторке, њеног посвећеног рада, професионалног руковођења Галеријом и активног учешћа у њеној трансформацији у протеклих четврт века, нова монографија Галерије Матице српске *Понос нације. 175 година од оснивања Галерије Матице српске* дело је трајне научне вредности и значајан допринос проучавању Матице српске, њене Галерије и националне културе у целини, али и незаобилазна литература у области музеологије.

Снежана В. Мишић
Галерија Матице српске
s.misic@galerijamaticesrpske.rs